

Кривець Ю. М.,

аспірант кафедри бухгалтерського обліку ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ, ФУНКЦІЇ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

У статті розглядаються наукові та практичні підходи до загальнотеоретичних принципів, функцій та призначення інформаційних систем бухгалтерського обліку.

Ключові слова: бухгалтерський облік, інформаційні системи, принципи, функції, призначення.

В статье рассматриваются научные и практические подходы к общетеоретическим принципам, функциям и назначению информационных систем бухгалтерского учета.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, информационные системы, принципы, функции, назначение.

In article scientific and practical approaches to general-theoretical principles, functions and purpose of information systems of accounting are considered.

Key words: accounting, information systems, principles, functions, purpose.

Постановка проблеми. Різні вчені та практики досліджують головне призначення інформаційних систем бухгалтерського обліку, застосовуючи різні принципи, підходи та функції.

Аналіз останніх джерел та публікацій. При написанні статті ми використовували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків, аналіз яких свідчить про різноманітність та різновекторність досліджень з цього питання.

Мета і завдання дослідження. Мета статті – дослідити наукові судження вітчизняних та зарубіжних вчених щодо загальнотеоретичних принципів, функцій та призначення інформаційних систем бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Принцип (лат. "principium" – початок, основа) – основне вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки, світогляду [1, с. 1071]. Щодо бухгалтерського обліку, принцип можна визначити як основне положення бухгалтерського обліку як науки, що надає всі твердження, які впливають з нього [2, с. 16].

Принципи можуть виступати у формі постулатів, тобто попередніх суджень, тверджень, які слугують основою теоретичних узагальнень [3, с. 19]. Постулати – це вихідні засновки і припущення, що приймаються без доказів, що є основою для подальших міркувань, фундаментальні положення та обов'язкові умови [4, с. 21].

На думку Р. І. Мачуги, розробка бухгалтерської інформаційної системи немислима без попереднього формулювання її концепції, яка в обов'язковому порядку повинна включати такі постулати:

- облікова інформаційна система органічно входить до складу єдиної інформаційної системи підприємства, впливаючи при цьому на решту складових, і, одночасно, зазнаючи зворотного впливу;
- облікова інформаційна система створює умови для ефективної реалізації господарських операцій, забезпечуючи при цьому інформаційну підтримку суб'єктів господарювання;
- елементами облікової інформаційної системи виступають знання про бухгалтерський облік, а також інформація як зовнішня, так і внутрішня [5, с. 44].

Розглянемо основні принципи, на яких повинне ґрунтуватися створення інформаційної системи бухгалтерського обліку.

Г. А. Тіторенко, досліджуючи еволюцію методології створення інформаційних систем, необхідність підвищення ефективності діяльності організації та формування методичних основ створення та функціонування інформаційної системи, розглядає основні принципи, первісно сформульовані академіком В. М. Глушковым як науково-методичні положення і практичні рекомендації щодо створення загальнодержавної автоматизованої інформаційної системи: системності, розвитку, інформаційний принцип, принцип сумісності, стандартизації та уніфікації, декомпозиції та ефективності [6, с. 46-51].

Не зупиняючись на детальному розгляді цих принципів, зазначимо, що найважливішим при створенні, функціонуванні та розвитку інформаційної системи є принцип системності, який дозволяє розглядати економічний об'єкт як єдине ціле, визначати та вивчати типи зв'язків між його структурними елементами. За принципом розвитку інформаційна система створюється із врахуванням можливості постійного поповнення та оновлення функцій системи та видів її забезпечення. За інформаційним принципом здійснюється детальне вивчення інформації та інформаційних процесів (інформація вивча-

ється у змістовому, знаковому та корисному аспектах). Принцип сумісності має на увазі забезпечення взаємодії інформаційних систем різних видів, призначень, рівнів у процесі функціонування економічних об'єктів. Принцип декомпозиції засновано на процесі поділу системи на елементи та виділенні окремих комплексів робіт, що створює умови для більш ефективного аналізу стану управління. Принцип ефективності полягає у досягненні раціонального співвідношення між витратами на створення інформаційних системи та ефектом від її функціонування [7, с. 16-17; 6, с. 46-51].

При побудові бухгалтерської інформаційної системи необхідно виходити також із принципів бухгалтерського обліку.

Вивченню принципів бухгалтерського обліку присвячено велику кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців [8; 9; 10; 3; 11; 12]. Не зупиняючись на розгляді різних груп принципів, вивчених дослідниками, зазначимо, що, на нашу думку, доцільно погодитися з А. Е. Шевельовим, який вважає, що при створенні бухгалтерської інформаційної системи на підприємстві необхідно застосовувати перш за все принципи та правила бухгалтерського обліку, які встановлені державою та є обов'язковими (рекомендованими) для застосування господарськими суб'єктами [13].

Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” визначає такі основні принципи, на яких ґрунтується бухгалтерський облік: обачність, повне висвітлення, автономність, послідовність, безперервність, нарахування та відповідність доходів і витрат, превалювання сутності над формою, історична (фактична) собівартість, єдиний грошовий вимірник, періодичність [14].

При організації інформаційної системи бухгалтерського обліку необхідно також виходити з функцій, які буде виконувати ця система в управлінні підприємства.

Функція (лат. “*functio*” – виконання, здійснення) – зовнішній прояв властивостей будь-якого об'єкта у конкретній системі відносин [1, с. 1453].

Розглянемо функції бухгалтерського обліку, які по-різному визначаються науковцями.

В. В. Сопко найважливішими функціями бухгалтерського обліку в управлінні вважає інформаційну, контрольну, оцінювальну та аналітичну функції [11, с. 43].

В. С. Білоусько, М. І. Беленкова зазначають, що бухгалтерський облік виконує такі важливі функції, як інформаційна, контрольна, управлінська та виховна [12, с. 25-26].

Інформаційна функція забезпечує відображення фактичного стану господарської діяльності, тобто облік як система забезпечує необхідною інформацією всю сферу господарської діяльності підприємств [12, с. 25-26].

Контрольна функція важлива сама по собі, тому що вона забезпечує контроль за збереженням і раціональним використанням господарських активів, капіталу, зобов'язаннями та господарською діяльністю. Функція управління забезпечує економічною інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, можливості активного впливу на хід господарських процесів. Бухгалтерський облік, на їх думку, виконує також виховну функцію в напрямку сумлінного і бережливого використання ресурсів господарства [12, с. 25-26].

А. М. Кузьмінський, Ю. А. Кузьмінський визначають такі функції бухгалтерського обліку в умовах ринкової економіки: інформаційну функцію обліку як систему спостереження, виміру, реєстрації, обробки та передачі до апарату управління інформації щодо господарської діяльності підприємства, організації, установи, яка є, на їх думку, основною функцією; функцію контролю, яка набула розвитку в умовах ринкової економіки та важливу функцію бухгалтерського обліку – підготовку облікових рішень. При цьому вони зазначають, що “незважаючи на те, що бухгалтерія займається питаннями і контролю, і аналізу господарської діяльності, підстав для надання обліку функцій контролю і аналізу немає” [9, с. 21].

Крім вищезазначених функцій, виділяють організаційну, методологічну та комунікаційну функції бухгалтерського обліку [15, с. 25].

Деякі науковці стверджують, що сутність бухгалтерського обліку складається з трьох функцій:

- 1) документальна реєстрація господарських операцій; 2) обробка інформації (з первісних документів); 3) надання отриманих у результаті обробки даних користувачам [2, с. 7].

Розглянувши функції бухгалтерського обліку, перейдемо до функцій інформаційних систем, до яких науковці, що досліджували інформаційні системи та їх роль в управлінні економікою, зараховують такі:

- обчислювальну (вчасне та якісне оброблення інформації);
- відслідкувальну (відстежує і формує необхідну для управління зовнішню та внутрішню інформацію);
- накопичувальну (постійне накопичення, систематизація, збереження і відновлення усієї необхідної інформації);
- комунікативну (передача необхідної інформації у задані пункти);
- інформаційну (реалізація швидкого доступу, пошуку та видачі необхідної інформації);
- оптимізаційну (здійснення оптимізаційних розрахунків щодо динаміки умов функціонування об'єкта управління, зміни критеріїв та цілей);
- регулюючу (здійснення інформаційно-управлінського впливу на об'єкт управління у випадку відхилення фактичних значень від заданих);

- прогнозування (визначення основних тенденцій, закономірностей та показників розвитку об'єкта управління);
- аналітичну (визначення основних показників техніко-економічного рівня діяльності об'єкта управління);
- документувальну (формування обліково-звітних, планових форм документів) [16, с. 49-50; 17, с. 30; 18, с. 29-30].

На нашу думку, необхідно погодитися з Р. І. Мачугою, який вважає, що функція інформаційної системи бухгалтерського обліку є єдиною – інформаційною: “сама вона найточніше відображає її суть, специфічні способи вираження властивостей та реалізації суспільного призначення” [5, с. 47].

Для визначення мети і завдань інформаційної бухгалтерської системи, на нашу думку, доцільно виходити з головної мети і завдань бухгалтерського обліку. Як зазначає А. Є. Шевельов, ефективність функціонування інформаційної системи бухгалтерського обліку в першу чергу залежить від основної мети та завдань, які стоять перед бухгалтерським обліком [13].

А. М. Кузьмінський, Ю. А. Кузьмінський зазначають: “головна мета обліку – надання інформації, що забезпечує контроль за здійсненням фінансово-господарської діяльності. А кінцева мета – складання звітності, яка є джерелом інформації про хід та результати діяльності господарюючих суб'єктів за відповідні періоди” [9, с. 28].

Відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, метою ведення бухгалтерського обліку і складання звітності – є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства [14].

А. М. Береза, І. А. Козак визначають мету створення інформаційних систем – у обмежено короткі терміни створити систему обробки даних, яка має задані споживні якості, до яких належать такі властивості інформаційної системи:

- функціональна повнота (характеризує рівень автоматизації управлінських рішень);
- своєчасність (характеризує можливість одержання апаратом керівництва необхідної інформації);
- функціональна надійність (виконання своїх функцій з обробки даних – сукупність надійності програмного, інформаційного та технічного забезпечення);
- адаптивна надійність (виконання своїх функцій, якщо вони змінюються в межах умов розвитку системи керування об'єкта впродовж заданого проміжку часу);
- економічна ефективність (поліпшення економічних результатів функціонування об'єкта внаслідок впровадження інформаційної системи) [7, с. 15-16].

При розгляді теоретичних аспектів застосування інформаційних систем в управлінні підприємством науковцями переважно виділяються такі завдання інформаційних систем:

- збір інформації з різних джерел;
- реєстрація, обробка і видача інформації, яка характеризує стан об'єкта управління;
- розподіл інформації між керівниками, підрозділами і виконавцями [17, с. 27; 19, с. 94; 18, с. 29].

С. В. Джежелій, розглядаючи бухгалтерську інформаційну систему як підсистему комплексної інформаційної системи, визначає такі її завдання – упорядкувати інформаційні потоки, мінімізувати обсяги первинної інформації за рахунок скорочення її дублювання, надати ефективний доступ до інформаційних ресурсів підприємства менеджерів всіх рівнів для прийняття мотивованих управлінських рішень [20, с. 75].

Найбільш точний висновок щодо мети і завдань інформаційної системи бухгалтерського обліку, на нашу думку, надано Р. І. Мачугою: “основною метою й основним завданням інформаційної бухгалтерської системи є формування інформаційної бази про діяльність господарюючого суб'єкта у вигляді, найбільш придатному для використання потенційними споживачами”. При цьому він зазначає, що “вся сукупність робіт по збору, реєстрації, зберіганню, опрацюванню та передачі інформації користувачам, зазвичай, вважається інформаційним або ж технічним процесом інформаційної бухгалтерської системи” [5, с. 48].

На думку В. В. Євдокимова, причини, які спонукають підприємства впроваджувати інформаційні системи в сфері бухгалтерського обліку, з одного боку, зумовлені прагненням керівництва збільшити продуктивність повсякденних робіт або усунути їх повторне проведення, а з іншого – бажанням підвищити ефективність управління діяльністю підприємства за рахунок прийняття оптимальних та раціональних управлінських рішень [21, с. 194].

В. І. Корнюшин вважає, що економічні інформаційні системи призначені для рішення задач обробки даних, автоматизації конторських робіт, виконання пошуку інформації та окремих задач, які засновані на методах штучного інтелекту. Задачі обробки даних забезпечують рутинну обробку та зберігання економічної інформації з метою видачі (регулярної або за запитом) зведеної інформації, яка може бути необхідною для управління економічним об'єктом [22].

Н. М. Войтюшенко зазначає, що призначення інформаційної системи полягає в описі економічного об'єкта, яким управляють, його станів, взаємодії, що виражаються через економічні показники. Вона по-

кликана своєчасно подавати органам управління необхідну і достатню інформацію для прийняття рішень, якість яких забезпечує високоефективну діяльність об'єкта управління та його підрозділів [17 с. 27].

М. П. Чайковська визначає місію інформаційних систем, яка полягає в підготовці і наданні інформації, що необхідна для забезпечення ефективного управління всіма ресурсами організації, створення інформаційного і технічного середовища для управління організацією [18, с. 29].

Основним призначенням бухгалтерської інформаційної системи, вважає Р. І. Мачуга, є забезпечення інформаційної підтримки користувачів у процесі прийняття управлінських рішень, створенні умов для підвищення ефективності виробництва та ефективного функціонування ринкових механізмів [5, с. 44].

На думку А. Є. Шевельова, при організації бухгалтерської інформаційної системи на підприємстві необхідно приймати до уваги місію бухгалтерського обліку, яку він розглядає з двох позицій: з одного боку, вона забезпечує безперервність діяльності підприємства шляхом повного задоволення суспільних інформаційних потреб інвесторів та кредиторів за рахунок надання їм високоякісної бухгалтерської звітності, що забезпечує їх довіру до стану справ на підприємстві, яка є корисною для прийняття обгрунтованих інвестиційних рішень, а з іншого – вона виходить з необхідності забезпечення менеджменту підприємства високоякісною інформацією для прийняття управлінських рішень [13, с. 30-31].

Висновки. Виходячи з розглянутих загальнотеоретичних принципів, функцій інформаційних систем бухгалтерського обліку, можна дійти висновку, що науковці додержуються єдиної думки щодо головного призначення інформаційної системи, яке полягає у задоволенні інформаційних потреб користувачів даних бухгалтерського обліку та звітності з метою прийняття управлінських рішень.

Література:

1. Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – М. : “Советская энциклопедия”, 1990. – 1632 с.
2. Бухгалтерський облік в Україні: від теорії до практики / [за ред. А. М. Коваленко]. – Дніпропетровськ : ВКК “Баланс-Клуб”, 2006. – 1024 с.
3. Микитенко Т. Когда бухгалтерский учет является наукой / Т. Микитенко // Бухгалтерский учет и аудит: журнал. – 2006. – № 8. – С. 16-21.
4. Дорош Н. І. Аудит: теорія і практика : монографія / Н. І. Дорош. – К. : Знання, 2006. – 495 с.
5. Мачуга Р. І. Інформаційна система бухгалтерського обліку в управлінні підприємствами харчової промисловості: дис. канд. екон. наук : 08.00.09 / Мачуга Роман Іванович. – Тернопіль, 2009. – 196 с.
6. Информационные системы в экономике : учебник для студентов высших учебных заведений / [за ред. Г. А. Тигоренко]. – М. : Юнити-Дана, 2008. – 463 с.
7. Береза А. М. Проектування систем оброблення інформації : навч. посіб. / А. М. Береза, І. А. Козак. – К. : КНЕУ, 2008. – 448 с.
8. Інформаційні системи і технології в обліку : [підруч. для студентів вищих навчальних закладів] / Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидок, В. В. Євдокимов, С. Ф. Легенчук. – Житомир : ПП “Рута”, 2007. – 468 с.
9. Кузьмінський А. М. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / А. М. Кузьмінський, Ю. А. Кузьмінський. – К. : “Все про бухгалтерський облік”, 1999. – 288 с.
10. Кундря-Висоцька О. П. Організація обліку : навчальний посібник / О. П. Кундря-Висоцька. – К. : Алерта, 2007. – 223 с.
11. Сопко В. В. Бухгалтерський облік : навч. посібник / В. В. Сопко. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 578 с.
12. Білоусько В. С. Теорія бухгалтерського обліку : навч. посібник / В. С. Білоусько, М. І. Беленкова. – К. : Алерта, 2010. – 402 с.
13. Шевелєв А. Е. Миссия бухгалтерского учета на предприятии в условиях рыночной экономики / А. Е. Шевелєв. – Известия Уральского государственного экономического университета. – 2006. – № 1/13. – С. 27-34.
14. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-ХІУ, із змінами та доповненнями.
15. Шуремов Е. Л. Автоматизированные информационные системы бухгалтерского учета, анализа, аудита : учебное пособие / Е. Л. Шуремов, З. А. Умнова, Т. В. Воропаева. – М. : Перспектива, 2005. – 363 с.
16. Ананьев О. М. Інформаційні системи і технології в комерційній діяльності / О. М. Ананьев, В. М. Білик, Я. А. Гончарук. – Львів : Новий Світ-2000. – 584 с.
17. Войтюшенко Н. М. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Н. М. Войтюшенко, Л. Цибульська. – Донецьк: нац.ун-т ек-ки і торгівлі ім. Туган-Барановського, каф. ІСТУ. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 340 с.
18. Чайковська М. П. Інформаційні системи в менеджменті : навчальний посібник / М. П. Чайковська. – Одеса : Астропринт, 2010. – 256 с.
19. Харіна К. В. Застосування інформаційних систем у бухгалтерському обліку / К. В. Харіна. – Економічний простір: збірник наукових праць. – № 16. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – С. 90-97.
20. Джежелій С. В. Инструментальные средства оптимизации учетно-аналитической работы предприятия / С. В. Джежелій. – Вестник АГТУ. – 2008. – № 4 (45). – С. 75-81.
21. Євдокимов В. В. Особливості впровадження комп'ютерних систем бухгалтерського обліку на великих підприємствах / В. В. Євдокимов. – Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу: міжнародний збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 1 (13). – С. 193-202.
22. Корнюшин В. И. Бухгалтерские информационные системы [Електронний ресурс] / В. И. Корнюшин. – Режим доступу : <http://www.e-college.ru/xbooks/xbook072/book/part-007/page.htm>.